आदर्शप्रश्नपत्र-प्रारूप-रूपरेखा

29, 30 अगस्त, 2024

कक्षा दशमी

विषयः संस्कृतम्

समयः होरात्रयम् **पूर्णांकाः 80**

खण्डविभाजनम्

खण्ड 'क'	"बहुविकल्पात्मक-प्रश्नाः"	16 अङ्काः
खण्ड 'ख'	"अपठित-अवबोधनम्"	10 अङ्काः
खण्ड 'ग'	"रचनात्मक-कार्यम्"	10 अङ्काः
खण्ड 'घ'	"अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्"	24 अङ्काः
खण्ड 'ङ'	"पठित-अवबोधनम्"	20 अङ्काः
	कुल-अङ्काः	80 अङ्काः

	खण्ड 'क' **बहुविकल्पात्मक-प्रश्नाः**	**16 अङ्काः**
प्रश्न-1.	**प्रथमे प्रश्ने षोडश बहुविकल्पात्मक-प्रश्नाः भविष्यन्ति, तत्रापि पञ्च प्रश्नाः "शेमुषी द्वितीयो भागः" इत्येतम् अधिकृत्य, दश प्रश्नाः व्याकरणम् अनुसृत्य तथा च एकं प्रश्नं संस्कृतस्य सामान्य- बिन्दूनां विषये भविष्यति।** **बहुविकल्पात्मक-प्रश्नाः** **(1) 1 तः 5 प्रश्नपर्यन्तम् "शेमुषी द्वितीयो भागः"** प्रथमः प्रश्नः पाठस्य नाम, द्वौ प्रश्नौ प्रथम-पाठतः पञ्चम-पाठ-पर्यन्तं प्रदत्त-अभ्यासेभ्यः तथा च द्वौ प्रश्नौ षष्ठ-पाठतः दशम-पाठ-पर्यन्तं प्रदत्त-अभ्यासेभ्यः भविष्यन्ति। अत्र द्वौ प्रश्नौ सामान्यतः कठिनौ भवेताम्। **(2) 6 तः 15 प्रश्नपर्यन्तम् "व्याकरण-भागः"** सन्धि- समास- काल- संख्या- प्रत्यय- वाच्य- शुद्धाशुद्ध- शब्दपरिचय- धातुपरिचय- अव्ययाधारित दश प्रश्नाः भविष्यन्ति। **(3) षोडशः प्रश्नः "सामान्य संस्कृतम्"** संस्कृतस्य मूलभूत-परिचयात्मक-बिन्दूनां ज्ञानम् (लिङ्ग- विभक्ति- वचन- पुरुष- कारकादि)	**1×16=16**
	खण्ड 'ख' **अपठित-अवबोधनम्** **(अपठित-सरलगद्यांश-आधारित-कार्यम् :- गद्यांशद्वयम्)**	**10 अङ्काः**

प्रश्न-2.	**40-50 शब्द-परिमितः एकः अपठितः सरल-गद्यांशः** (1) एकपदेन प्रश्नोत्तर-द्वयम् (2) पूर्णवाक्येन प्रश्नोत्तरम् (3) भाषिक-कार्यम् (निर्देशानुसार-प्रश्नोत्तर-द्वयम्)	 1×2=2 1×1=1 1×2=2
	भाषिक-कार्यम् => वाक्ये क्रियापद-चयनं, कर्तृक्रिया-अन्वितिः, विशेषण-विशेष्य-अन्वितिः, सञ्ज्ञास्थाने सर्वनाम-प्रयोगः, सर्वनामस्थाने सञ्ज्ञा-प्रयोगः, पर्यायपदं विलोमपदं वा दत्त्वा अनुच्छेदे प्रदत्तं पद-चयनं, पद-परिचयः, सन्धिं/सन्धि-विच्छेदं वा, समस्त-पदानां विग्रहः विग्रह-पदानां च समासः, प्रकृति-प्रत्ययौ, उपसर्ग-चयनञ्च।	
प्रश्न-3.	**80-100 शब्द-परिमितः एकः अपठितः सरल-गद्यांशः (सरलकथा प्रसिद्ध-घटना वर्णनं वा)** (1) एकपदेन प्रश्नोत्तर-द्वयम् (2) पूर्णवाक्येन प्रश्नोत्तरम् (3) गद्यांशस्य तृतीयांश-तुल्यं सारम् (4) गद्यांशस्य समुचित-शीर्षकम्	 1×1=1 1×1=1 2×1=2 1×1=1
	खण्ड 'ग' **रचनात्मक-कार्यम्**	**10 अङ्काः**
प्रश्न-4.	**सङ्केताधारित-अनौपचारिक-पत्रम्**	**½×10=5**
प्रश्न-5.	**निबन्ध-लेखनम् (अनुच्छेद-लेखनम्)**	**5×1=5**
	खण्ड 'घ' **अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्**	**24 अङ्काः**
प्रश्न-6.	**प्रत्ययाः (पञ्च प्रकृति-प्रत्ययानां संयोजनम् / विभाजनञ्च)** **(1) कृदन्ताः** - तव्यत्, अनीयर्, शतृ, शानच्, क्त, क्तवतु, क्त्वा, ल्यप्, तुमुन्। **(2) तद्धिताः** - मतुप्, इन्, ठक्, त्व, तल्। **(3) स्त्री-प्रत्ययौ** - टाप्, ङीप्।	**1×5=5**
प्रश्न-7.	**त्रयाणां कालबोधक-शब्दानां संस्कृत-शब्देषु परिवर्तनम् ।** **(सामान्य-सपाद-सार्ध-पादोन)**	**1×3=3**
प्रश्न-8.	**सन्धि-कार्यम् (त्रयाणां पदानां सन्धिं/सन्धि-विच्छेदं वा)** **(1) स्वर-सन्धिः =>** दीर्घ, गुण, वृद्धि, यण्, अयादि, पूर्वरूप, पररूप, संयोग इत्यादयः। **(2) व्यञ्जन-सन्धिः =>** श्चुत्व, ष्टुत्व, जशत्व, तुक् आगम, अनुस्वार, परसवर्ण, अनुनासिक, वर्गीय-प्रथम-अक्षराणां तृतीयवर्णे पञ्चमवर्णे वा परिवर्तनम् इत्यादयः। **(3) विसर्ग-सन्धिः =>** विसर्गस्य स्थाने उत्त्वं, रत्वं, लोपः, शकारः, षकारः, सकारः च।	**1×3=3**
प्रश्न-9.	**वाच्य-परिवर्तनम् (केवलं लट्लकारे)**	**1×3=3**
प्रश्न-10.	**पद-परिचयः (चतुर्णां शब्दानां धातूनाञ्च पद-परिचयः)**	**½×4=2**
प्रश्न-11.	**चतुर्णां लिङ्गाधारित-सङ्ख्या-वाचक-पदानां चयनम् (एकतः दश-पर्यन्तम्)**	**½×4=2**
प्रश्न-12.	**समासाः (वाक्येषु चतुर्णां समस्त-पदानां विग्रहः विग्रह-पदानां च समासः)**	**½×4=2**

	(1) तत्पुरुषः (विभक्तिः, नञ्, उपपदः), **कर्मधारयः तत्पुरुषः**(विशेषण- विशेष्यम्, उपमानउपमेयम्), **द्विगुः तत्पुरुषः** च। **(2) द्वन्द्वः** (इतरेतरः, समाहारः, एकशेषः) **(3) बहुव्रीहिः** (समानाधिकरणम्) **(4) अव्ययीभावः** (अनु, उप, सह, निर्, प्रति, यथा)	
प्रश्न-13.	**चतुर्णां अशुद्ध-वाक्यानां संशोधनम् ।** **(वचन-लिङ्ग-पुरुष-विभक्ति-लकार-विशेषण- विशेष्याधारितम्)**	**½×4=2**
प्रश्न-14.	**अव्यय-पदानि** **(वाक्येषु चतुर्णाम् अव्ययपदानां प्रयोगः)** अपि, इति, अलम्, इव, एव, एवम्, उच्चैः, नीचैः, कदा, एकदा, अधः, उपरि, समन्ततः, परितः, सर्वतः, कुतः, नूनम्, पुरा, मा, अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, यथा-तथा, यदा-तदा, यावत्-तावत्, यदि-तर्हि, कदापि, तथापि, खलु, ननु, किल, सह, इतस्ततः, यत्, विना, सहसा, अद्य, श्वः, ह्यः, अधुना, अन्तः, बहिः, वृथा, मिथ्या, किमर्थम्, शनैः-शनैः, पुनः-पुनः, भूयो-भूयः इत्यादयः।	**½×4=2**
	खण्ड 'ङ' **पठित-अवबोधनम्** **("शेमुषी-द्वितीयो भागः" इति संस्कृत-पाठ्यपुस्तकम् अधिकृत्य पठित-अवबोधनम्)** **{पाठ्यसामग्री- प्रथमपाठतः दशमपाठ-पर्यन्तम्}**	**20 अङ्काः**
प्रश्न-15.	**पठित-गद्य-पद्य-आधारित-अवबोधनकार्यम्**	
(अ)	**40-50 शब्द-परिमितः एकः पठित-गद्यांशः** **(संस्कृत-पाठ्यपुस्तके निर्धारित-पाठ्यसामग्रीम् अधिकृत्य)** **(1)** एकपदेन प्रश्नोत्तर-द्वयम् **(2)** पूर्णवाक्येन प्रश्नोत्तरम् **(3)** भाषिक-कार्यम् (निर्देशानुसार-प्रश्नोत्तर-द्वयम्)	 **1×2=2** **1×1=1** **1×2=2**
(आ)	**एकः पठितः पद्यांशः (संस्कृत-पाठ्यपुस्तके निर्धारित-पाठ्यसामग्रीम् अधिकृत्य)** **(1)** एकपदेन प्रश्नोत्तर-द्वयम् **(2)** पूर्णवाक्येन प्रश्नोत्तरम् **(3)** भाषिक-कार्यम् (निर्देशानुसार-प्रश्नोत्तर-द्वयम्) **भाषिक-कार्यम् =>** वाक्ये क्रियापद-चयनं, कर्तृक्रिया-अन्वितिः, विशेषण-विशेष्य-अन्वितिः, सञ्ज्ञास्थाने सर्वनाम-प्रयोगः, सर्वनामस्थाने सञ्ज्ञा-प्रयोगः, पर्यायपदं विलोमपदं वा दत्त्वा अनुच्छेदे प्रदत्तं पद-चयनं, पद-परिचयः, सन्धिं/सन्धि-विच्छेदं वा, समस्त-पदानां विग्रहः विग्रह-पदानां च समासः, प्रकृति-प्रत्ययौ, उपसर्ग-चयनञ्च।	 **1×2=2** **1×1=1** **1×2=2**

प्रश्न-16.	**संस्कृत-पाठ्यपुस्तके निर्धारित-पाठ्यसामग्रीम् अधिकृत्य हिन्दी-भाषायाम् अनुवादः।**	
(अ)	**एकस्य गद्यांशस्य हिन्दी-भाषायाम् अनुवादः। (रूपरेखा+प्रसङ्ग+सरलार्थः)**	**(½+½+2=3)**
(आ)	**एकस्य पद्यांशस्य हिन्दी-भाषायाम् अनुवादः। (रूपरेखा+प्रसङ्ग+सरलार्थः)**	**(½+½+2=3)**
प्रश्न-17.	**रेखाङ्कित-पदमधिकृत्य चतुर्णां वाक्यानां प्रश्ननिर्माणम्।**	**½×4=2**
प्रश्न-18.	**संस्कृत-पाठ्यपुस्तके निर्धारित-पाठ्यसामग्र्याः अभ्यासमधिकृत्य चतुर्णां पदानां मेलनम् । अभ्यासेषु एतादृशाः अनेके विषयाः सन्ति, तद्यथा-** > पर्यायपदानां (समानार्थक-पदाना) मेलनम्। > विलोमपदानां (विपरीतार्थक-पदाना) मेलनम्। > विशेषण-विशेष्यानां मेलनम्। > कोष्ठकात् चित्वा पदानाम् अर्थः। > शुद्ध-कथनानां समक्षम् "आम्" इति तथा अशुद्ध-कथनानां समक्षम् "न" इति लेखनम्। > कोष्ठकात् शुद्धं विकल्पं विचित्य रिक्तस्थानपूर्तिः। **एतेषु विषयेषु कमपि एकं विषयम् अधिकृत्य परीक्षा-पत्र-निर्माता प्रश्नं प्रष्टुं शक्नोति।**	**½×4=2**

****